

VISONTAI-SZABÓ KATALIN*

A jog és a pszichológia összekapcsolódása: úton egy új tudományág kialakulása felé

1. A jog és a pszichológia kapcsolódási területei

A jog és a pszichológia találkozása, az, hogy számtalan ponton kapcsolódnak egymáshoz, csak Magyarországon számít újdonságnak, Nyugat-Európában, még inkább Észak-Amerikában ez a megállapítás és a két tudományterület kooperációja már régóta evidencia.

A jog és a pszichológia határterületén számtalan új tudományterület jelent meg, vagy van éppenséggel kialakulóban, ezért sok átfedéssel és néhány fogalmi bizonytalansággal is számolnunk kell. A félreértések tisztázása érdekében a következőkben megkísérlem ezen új „tudományok” rövid bemutatását. A „jogi pszichológia” valamint a „jog és pszichológia” elnevezés hasonló területeket takar, elkülönítésüket nehezíti, hogy a kifejezéseket nem következetesen – gyakran egymás szinonimájaként – használják. Magyarországon – elsősorban *Zakar András* kezdeményezésére – a „jogpszichológia” megnevezés terjedt el.

A jog és pszichológia (law and psychology) elnevezés Magyarországon még egyáltalán nem elterjedt, pedig az Amerikai Egyesült Államokban és néhány európai országban is a pszichológia egy speciális területét jelenti, amely kimondottan a joggal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Története egészen 1908-ig nyúlik vissza, kiindulópontjának tekinthetjük az évet, amikor *Hugo Münsterberg* harvardi professzor megjelentette *A tanúk padján*¹ című kötetét. Vizsgálódásai, melyek elsősorban arra irányultak, hogy kiderítse miként lehet egy emberről megállapítani, vajon igazat mond-e², hamar reflektorfénybe helyezték. Sokáig úgy emlegették, mint a „hazugsággép feltalálóját”, valójában azonban nem egy gépet, hanem többféle módszer együttesét fedezte fel (pl. személyes beszélgetések, szóasszociációs tesztek és bizonyos élettani jelenségeket vizsgáló műszerek) melyek később valóban a poligráf³ kifejlesztésének alapjául szolgáltak. Érdekelték továbbá

---

* adjunktus, SZTE AJTK Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, Jogpszichológiai Kutatócsoport

¹ MÜNSTERBERG, HUGO: *On the Witness Stand: Essays on Psychology and crime*. 1908.

² A hazugságokról lásd bővebben: BILAND, CLAUDINE: *A hazugság pszichológiája*. Háttér Kiadó, Budapest, 2009.

³ Megbízhatósága a mai napig vitatott, ma már inkább az fMRI és EEG vizsgálatokat részesítik előnyben, de

a szemtanúk perceptuális illúziói is, azaz, hogy miként fordulhat elő, hogy valaki anélkül, hogy a megtévesztés szándéka vezérelné, akaratlanul a valóságnak nem megfelelő állításokat tesz. A jog és pszichológia tudományának első nagy felívelése, melynek hatására a legnevesebb amerikai jogi karokon egyetemi tantárgyként került bevezetésre, 1908-1940 közé tehető, a második világháborút követően, *Münsterberg* háttérbe szorulásával azonban hosszú időre teljesen elfeledkeztek róla. 1977-ben a *Law and Human Behaviour* című – máig kéthavonta megjelenő – folyóirat⁴ elindításával kezdődött a jog és pszichológia második korszaka. Sokat segített a tudományterület népszerűségének és ismertségének növelésében, hogy az Amerikai Pszichológiai Társaság (APA) felkarolta és létrejött az APLS (American Psychology – Law Society)⁵ elnevezésű interdiszciplináris szervezet, melynek jelenleg 3200 tagja van. Az észak-amerikai dominancia később csökkent, napjainkra egyre inkább nemzetközivé válik, Nagy Britanniában például *Psychology, Crime and Law* címmel, Ausztráliában és Új-Zélandon pedig *Psychiatry, Psychology and Law* néven indítottak folyóiratot a két tudomány határterületén tevékenykedők. Európában az *European Association of Psychology and Law*⁶ szervezet karolta fel a témát és jelenleg 22 országból vannak tagjai (nem csak Európából). Nemzetközi szintű együttműködést hozott létre *joint Ph.D. program* meghirdetésével egy brit, egy holland és egy svéd felsőoktatási intézmény⁷ *House of Legal Psychology* néven.

A XXI. században elsősorban az igazságszolgáltatás szereplőinek döntéshozatalát és motivációit vizsgálják.⁸ Izgalmas – és gyakorlati jelentősége miatt nagyon felkapott – kutatási területnek számít a tanúk tárgyalásra való felkészítése, illetve az ügyvédek segítése a megfelelő összetételű esküdtszék kiválasztásában⁹. Az Egyesült Államokban egyáltalán nem példa nélküli, hogy a tanúkat pszichológusok segítségével készítik fel a vallomástételre, hogy a lehető legjobb kommunikációs technikákat alkalmazva, érzelmeiket a megfelelő módon palástolva vagy kifejezve győzzék meg az esküdtszék tagjait. A vádlott bűnösségéről dönteni hivatott 12 ember kiválasztására is önálló „iparág”¹⁰ fejlődött ki, hiszen a csoport összetétele egyesek számára valóban élet-halál kérdése lehet.¹¹

A jog és pszichológia elnevezésű tudományterület megítélését és hitelességét erőteljesen rontja, hogy művelői pszichológusok (elsősorban szociálpszichológusok), akik nem

---

czekek megbízhatósága is erősen korlátozott.

⁴ Egyéb jelentős folyóiratok: *Psychology, Public Policy and Law*, *Law and Psychology Review*, *Annual Review of Law and Social Science*

⁵ www.apadivisions.org 2017.01.10. Következő éves konferenciájukat 2017. március 16-18-án tartják Seattle-ben.

⁶ 2017. májusában Belgiumban lesz a következő nemzetközi *EAPL* konferencia. <https://capl.eu> 2017.01.15.

⁷ University of Portsmouth, University of Gothenburg, Maastricht University

⁸ PÓSCH KRISZTIÁN: *A jog és a pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma*. In.: Hunyadi György – Berkics Mihály (szerk.): *A jog szociálpszichológiája, a hiányzó láncszem*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 28.-36.p.

⁹ www.psychologyschoolguide.net/psychology-careers/legal-psychologist 2017.01.15.

¹⁰ Úgy hívják őket: *jury consultant*.

¹¹ Ajánlom az olvasó figyelmébe *Az igazság eladó* című amerikai filmet (*Runaway jury* 2003)

rendelkeznek jogászai végzettséggel. Mindazonáltal a jog szempontjából nagyon hasznos kutatásokat végeznek többek között a szemtanúk emlékefelidezésének pontosságával, ezzel összefüggésben a vallomás hitelességével kapcsolatban, vizsgálják a hamis tanúzás lehetséges okait és azt, hogy milyen lélektani kiváltó okai lehetnek a családon belüli erőszaknak, illetve annak, hogy az áldozat nem emlékszik ezekre a gyermekkori traumákra.

A jog és pszichológia, mint tudományterület elfogadottságát és elterjedtségét mutatja azonban, hogy neves amerikai egyetemeken¹² „Law and psychology joint degree” programokat indítanak.

A *pszichológia a jogban* (law in psychology) azt vizsgálja, hogy miként élnek a jogászok, saját tévékenységük során a pszichológia eszközeivel, például miként tudják a tanút, a perbeli ellenfelet vagy a szakértőt összezavarni vagy zavarba hozni, hogy ellentmondásba kerüljön önmagával és így vallomása valóságtartalma megkérdőjelezhető legyen. Egyes ügyvédek ezeket a technikákat pszichológiai ismeretek hiányában is igen magas szinten használják. Érdekes lehet boncolgatni azt is, miként jut el a bíró az ítélet meghozataláig. Milyen lélektani folyamatok zajlanak le benne, milyen pszichés megterhelésnek, nagyfokú stressznek van kitéve, továbbá mindezen hatások milyen esetleges személyiségtorzulást okozhatnak nála.¹³

A *jogi pszichológia* (legal psychology) területe egy nagyon szűk kört érint. Az Amerikai Egyesült Államokban ide sorolják azokat a szakembereket, akik mindkét területen jártasak és az eljárásban, mint szakértői tanúk vagy, mint szaktanácsadók vesznek részt.¹⁴ Egyre fokozódó igény mutatkozik a munkájuk iránt, egy karriertanácsadással foglalkozó amerikai weboldal szerint 6-8 éven belül ők lesznek a legkeresettebb és legjobban fizetett szakemberek az igazságszolgáltatás területén.¹⁵ Hazánkban igen kevesen vannak, akik jogi és pszichológusi végzettséggel is rendelkeznek, és még kevesebben azok, akiknek lehetőségük van arra, hogy munkájuk során mindkét területen szerzett ismereteiket egy-szerre kamatoztassák, mert Magyarországon az ember vagy jogász vagy pszichológus, de a kettő együtt nem megy. Pedig a két tudományterület kapcsolódási pontja magától értetődő: mindkettő az emberi magatartással foglalkozik. A jog szabályozni és befolyásolni kívánja, a pszichológia pedig megérteni, prognosztizálni, időnként pedig megváltoztatni. Én, mint jogász és pszichológus felteszem a kérdést: nem lenne sokkal egyszerűbb, ha előbb megértenénk, azután szabályoznánk?

A két tudományterület együttműködésének fontosságára hívja fel a figyelmet *Grád András* is, aki – szintén jogász és pszichológus – az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán többféle jogpszichológiai témájú kurzust jegyez, a hallgatók intenzív érdeklődésétől övezve. Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karával közös „jog és pszichológia” (tandem) kurzust is hirdettek, valamint a Jogpszichológiai Kör tagjai számára rendszeres beszélgetéseket és

¹² Például: Stanford Law School Kalifornia, Harvard University Massachusetts, Center for Psychology and Law University of California, Drexel University Philadelphia, Legal Psychology Florida International University

¹³ Lásd bővebben: SZENTES BARBARA: *A bírói döntéshozatali folyamat pszichológiai kitekintéssel*. De Iurisprudentia et Iure Publico, 2011. V. évfolyam, IV. szám. 1.-50.p.

¹⁴ PÓSCH 2015. 44-55.p.

¹⁵ www.psychology-schoolguide.net/psychology-careers/legal-psychologist 2017.01.15.

előadásokat szervez különböző témákban (legutóbb például a neurolingvisztikai programozás és a jogászai gyakorlat címmel). A témában kézikönyvet¹⁶ is megjelentetett, amely sajnos elsősorban az egyes mentális betegségek bemutatására helyezi a hangsúlyt és csak keveset foglalkozik a jogászok számára valóban érdekes témákkal, úgy, mint tárgyalótermi viselkedés vagy a peres felek viszonyának pszichológiai háttere. A Nemzeti Közszerződési Egyetem is felismerte a kérdés fontosságát és például 2015 júniusában „Közszolgálat és pszichológia” nagyszerű címmel konferenciát szervezett.

A szegedi jogi karon – vezetéssel – immár hatodik éve működik a Jogpszichológiai Diákkör, melynek keretében a hallgatók előadásokat hallgathatnak, illetve tarthatnak a jog és pszichológia témakörében, lélektani szempontból sokat mondó filmeket nézhetnek meg és elemezhetnek, valamint évente egyszer kirándulást szervezünk az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetbe, ahol „élőben” is megtapasztalhatják mindazt, amiről a tanteremben hallhatnak. Fakultatív tantárgyként is nagy népszerűségnek örvend az „emberi kapcsolatok pszichológiája” című kurzus, ahol a hallgatók elsősorban a mindennapi társas kapcsolatokban rendkívül hasznos szociálpszichológiai jelenségekről tanulhatnak.¹⁷

Szegeden *Zakar András* kezdeményezésére és elnökle mellett jött létre a Jogpszichológiai Fórum, melynek célja, hogy országosan összefogja a jog és pszichológia területén dolgozó oktatókat, kutatókat és gyakorlati szakembereket. A Fórum munkájában négy egyetem (PTE, SZTE, ME, NKE) oktatói vesznek részt, mindannyian jogi és pszichológusi végzettséggel, valamint Ph.D. fokozattal rendelkeznek. Kutatásaikat külső szakemberek segítik. Jelenleg egy egyetemi jegyzet elkészítésén fáradozunk, melynek címe: *Pszichológia joghallgatóknak*.¹⁸

A *jog pszichológiája* (psychology of law) általában a következő témákban vizsgálódik: a jog szükségessége a társadalomban, az emberek jogtudata és vélekedése a törvényekről, a jogkövetéssel kapcsolatos pszichológiai motívumok, a halálbüntetéssel kapcsolatos pszichológiai attitűdök.¹⁹

Egy kicsit leszűkítve a területet a *jog szociálpszichológiájának* magyarországi vizsgálatát tűzte ki célul az ELTE PPK Pszichológiai Intézetének Doktori Iskolája, ahol tanáraik vezetésével több hallgató is belevetette magát a téma alapos feltárásába, mely eredményes kutatómunka gyümölcse egy jogászok és pszichológusok számára egyaránt hasznos kötet lett.²⁰ A kutatások többek között a következő területekre terjedtek ki: az emberek mit tartanak igazságosnak, miként vélekednek a jogállamiságról és általában a jogról, az alkotmányos és demokratikus értékekről. Közjogi kérdésekkel kapcsolatos attitűdöket és nézetrendszereket is vizsgáltak. A pszichológus doktoranduszok munkájával párhuzamosan végzett vizsgálatokat *Fleck Zoltán*, aki a hétköznapi helyzetekben megjelenő laikus

¹⁶ FEKETE MÁRIA – GRÁD ANDRÁS: *Pszichológia és Pszichopatológia jogászoknak*. HVG Orac. Budapest, 2012.

¹⁷ Úgy, mint társas megismerés és öngazolás, konformitás és meggyőzés, tömegkommunikáció és propaganda, agresszió, pszichoteror, verbális és nonverbális kommunikáció, szeretet és szerelem.

¹⁸ <http://www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/jogpszichologiai-forum/jogpszichologiai-forum> 2017.01.12.

¹⁹ PÓSCH 2015. 36. p.

²⁰ HUNYADI GYÖRGY – BERKICS MIHÁLY (szerk.): *A jog szociálpszichológiája. a hiányzó láncszem*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

jogi felfogást tanulmányozta.²¹ Külföldön már gyakorlati haszna is van az ehhez hasonló kutatásoknak, hiszen segítségükkel olyan témák kerülhettek felszínre, mint a társadalmi hierarchia legitimálása, az emberi identitás kiemelkedése a diszkrimináció ellenében, a társadalmi közérzet és a liberális demokrácia kapcsolata.²² Kapcsolódó témában végzett kutatásokat *Kelemen László* is, akinek érdeklődése több évtizedes ügyvédi munkásságot követően fordult a pszichológia felé. Tanulmányában a magyarok jogtudatosságát és azt vizsgálta, hogy a társadalom mit gondol a hazai igazságszolgáltatásról, többek között a halálbüntetés problematikájáról. Vizsgálatainak külön érdekessége, hogy a jogászok vélekedéseit összevetette a nem jogász végzettségű személyek válaszaival.²³ Nevéhez egy további figyelemfelkeltő szociálpszichológiai vizsgálat köthető, melyet joghallgatók körében végzett el. Kutatása során azt vizsgálta, hogy miként vélekednek a quasi laikusok (1. éves joghallgatók) és a quasi szakértők (5. éves joghallgatók) az általánosan elfogadott szabályokról, tanulmányaik során miként változott a jogra vonatkozó nézeteik kongruenciája.²⁴

Figyelemre méltó az a longitudinális kutatás is, melyet *Váriné Szilágyi Ibolya* végzett 1995 és 2010 között a fiatalok joggal kapcsolatos nézeteiről, érzékenységéről, jogtudatosságának alakulásáról. A szerző kiemelkedő figyelemmel kísérte a felelősség, a szabadság, az egyenlőség, a bizalom, a szolidaritás megélését, a jogi témák iránti érdeklődést. Középpontban a felelős állampolgár születése áll.²⁵ Kiemelkedő jelentősége van azoknak a kutatásoknak, melyek az átlagember hitvilágát, értékrendjét elemezték, többek között például a világ igazságosságába vetett hitet, azaz, hogy általában egyet értünk-e abban, hogy mindenki azt kapja, amit megérdemel. Ez azért nagyon fontos kérdés, mert, ha valaki bízik abban, hogy a világ igazságos, akkor el fogja fogadni a sorsát, pl. azt, hogy nőként sokkal kevesebbet keres, mint egy férfi. Továbbá könnyedén elfordul a földön fekvő hajléktalan láttán, hiszen világos, hogy ő tehet arról, hogy oda került, nem érdemli mások segítségét.²⁶ *Gajduschek György* és munkatársai az állampolgárok joghoz fordulási hajlandóságát, az igazságszolgáltatással kapcsolatos véleményét és a válaszadók személyes jellemzőit vetették össze egy nagyívű kutatásban. Megállapították, hogy inkább fordul a

²¹ FLECK ZOLTÁN: *Jogi érvek hétköznapi használata*. 2015. Folyamatban lévő NKFI project és FLECK et al: *Technika vagy érték a jogállam? A jogállami értékek átadása és az előítéletek csökkentése a jogászok és rendőrtisztviselők képzésében*. L'Harmattan, Budapest, 2012.

²² HUNYADY GYÖRGY: *Miért és hogyan közelít a szociálpszichológia a joghoz?* In.: HUNYADY GYÖRGY – BERKICS MIHÁLY (szerk.): *A jog szociálpszichológiája, a hiányzó láncszem*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 17. p

²³ KELEMEN LÁSZLÓ: *Miként vélekedünk a jogról?* Line Design, Budapest, 2010.

²⁴ KELEMEN LÁSZLÓ: *Joghallgatók a jogról* http://www.kelemenkiado.hu/c_konyvcink/dr_kelemen_laszlo_joghallgatok_a_jogrol/dr_kelemen_laszlo_joghallgatok_a_jogrol_pdf 2017.01.20.

²⁵ VÁRINÉ SZILÁGYI IBOLYA: *Jogtudatról alulnézetben. Tizenévesek jogtudata és jogi érzékenysége*. L'Harmattan, Budapest, 2010.

²⁶ KENDE ANNA et al: *Átpolitizálódott-e a hajléktalankérdés? Politikai attitűdök és médiareprezentációk*. In.: HUNYADY GYÖRGY – BERKICS MIHÁLY (szerk.): *A jog szociálpszichológiája, a hiányzó láncszem*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 191.-220.p.

joghoz az, aki boldog és büszke a magyarságára, valamint az is, aki volt már felperes és ügy gondolja, hogy ismeri a jogot.²⁷

A *politikai pszichológia* (policy evaluation) területén olyan jogban és szociálpszichológiában egyaránt jártas szakemberek tevékenykednek, akik képesek előrevetíteni egy-egy politikai intézkedés várható hatásait, társadalmi fogadtatását. Közhelynek számít, de lehet, hogy van némi igazságalapja, hogy a magyarok rendkívül pesszimisták és bizalmatlanok, így nincs könnyű dolguk a politikusoknak, akik a népnek tetsző intézkedéseket akarnak tenni. *Tóth István György* kutatásának eredményei nem túl biztató képet festenek rólunk, miszerint a közbizalom és a társadalmi tőke alacsony Magyarországon, nem bízunk sem egymásban, sem a politikusokban, sem az állami intézményekben.²⁸

A *jog és a pszichológia* kapcsolata az egyes tudományterületeken nagy változatosságot mutat, de véleményem szerint minden téren hasznos és előrevivő lehet az együttműködés.

Példának okáért az *alkotmányjog* területén is találunk számos olyan kérdést, amelynek lélektani vetülete is van. Az abortusz esetében is felmerül, hogy támogatása vagy ellenzése nem csak erkölcsi, alkotmányos, vagy emberi jogi kérdés, hanem érdemes figyelembe venni a terhességmegszakítás pszichológiai következményeit is²⁹. Ez a terület méltatlanul elhanyagolt, a jelenleginél jóval szélesebb körű kutatást igényelne.³⁰ Az eutanázia problematikája is nehezen megközelíthető pusztán jogászai logikával, hiszen erőteljes érzelmekeket vált ki az emberekből, melyeket nem szabadna figyelmen kívül hagyni a kérdés szabályozásakor.

A büntetőjog, polgári jog és családjog, valamint a pszichológia lehetséges kapcsolódási pontjait – kiemelkedő jelentőségük miatt – a továbbiakban részletesen tárgyalom.

II. A pszichológia megjelenése a büntetőjog területén

A *törvényszéki pszichológia* (forensic psychology) területén dolgoznak azok a (leginkább klinikai szak-) pszichológusok, akik az igazságszolgáltatásban helyezkedtek el és első-sorban a büntető eljárásokban nyújtanak a hatóságoknak segítséget. Ők azok, akiknek van lehetőségük kliensekkel kapcsolatba kerülni, de fontos elhatárolás az egészségügyi keretek között dolgozó klinikusokhoz képest, hogy az ő feladatuk nem a páciens jó útra térítése vagy meggyógyítása, hanem a döntéshozók munkájának megkönnyítése. Az Amerikai Egyesült Államokban ők a legjobban fizetett szakemberek, szakvéleményüket szépen honorálják.³¹

²⁷ <http://arsboni.hu/perlesi-peszimizmus-de-javulo-jogismeret> 2017.01.15.

²⁸ TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékrendszérében*. http://www.tarki.hu/hu/rcsarch/gazdkult/gazdkult_clemeszaro_toth.pdf 2017.01.20.

²⁹ Lásd bővebben: SÁNDOR JUDIT: *Abortusz és...*. Literatura Medica, Debrecen, 1992.

³⁰ Lásd bővebben: MIKES LILI: *A terhességmegszakítás jogi és pszichológiai aspektusai*. szakdolgozat, SZTE ÁJK 2013.

³¹ PÓSCH 2015. 39-40.p.

Magyarországon az igazságügyi pszichológus szakértők végeznek ehhez hasonló tevékenységet, sajnos jóval kisebb megbecsültség és anyagi elismerés mellett. Az ő feladatuk – többek között – hogy büntető ügyekben a pszichiáterrel együttműködve véleményt mondjanak a sértett akaratnyilvánítási képességéről, illetve a terhelt beszámíthatóságáról, arról, hogy az illető a bűncselekmény elkövetésekor, illetve jelenleg rendelkezik-e kellő kognitív kompetenciákkal ahhoz, hogy tettéért felelőssé tehető legyen. Véleményük perdöntő lehet olyan kiskorú sérelmére elkövetett (elsősorban szexuális) bűncselekmények esetében is, ahol egyéb bizonyítékok hiányában mindössze a terhelt és a sértett szava áll egymással szemben.

A *kriminálpszichológia* a kriminológia egyik ága, alapvető célja a bűnelkövetők pszichológiai motívumainak feltárása, a bűnesetek megértése segítségével a bűncselekmények megelőzése. Szakágai közé tartozik a kriminológiai pszichológia, a kriminalisztikai pszichológia és a börtönpszichológia. Speciális területét jelentik a „profilozók”, akik az elkövetők pszichológiai profiljának feltárását végzik, azaz a rendelkezésre álló adatokból megpróbálnak következtetni az ismeretlen tettes lehetséges személyiségjellemzőire, így szűkítve a lehetséges gyanúsítottak körét. Szakértelműeknek kiemelkedő jelentősége van a szexuális bűnelkövetők kézrekerítésénél, illetve a szexuális indíttatású bűncselekmények mozgatórugóinak megértéséhez is komoly szakmai segítséget nyújthatnak.³² Szerepet játszhatnak továbbá a sorozatgyilkosok megtalálásában is, hiszen az ő esetükben az emberlész motívuma minden esetben pszichológiai, az ölésnek szimbolikus jelentősége van.

A *kriminológiai pszichológia* a bűnözés, mint társadalmi jelenség szociálpszichológiai hátterével, a bűnözővé válás pszichés okaival, és a megelőzés lehetséges módjainak megtalálásával foglalkozik. A vizsgálatok irányulhatnak egészen szűk területekre is.³³ Speciális területe a *viktimológia*, ami az áldozattá válás pszichológiai hátterét hivatott vizsgálni, továbbá lelki segítséget nyújtani a sértetteknek a történetek feldolgozásához és ahhoz, hogy a jövőben ne kerülhessenek hasonló helyzetbe.

A *kriminalisztikai pszichológia* kutatási területe a nyomozás és a bírósági eljárás.

A *börtönpszichológia* elsősorban a következő területeken végez kutatásokat: börtönagresszió és rangsorképződés, a bezártság negatív lélektani hatásai, az átnevelés, utógondozás és reszocializáció, de vizsgálja azt is, hogy a börtönpopulációban vajon miért olyan magas egyes mentális betegségek előfordulási valószínűsége (pl. ADHD, antiszociális személyiségzavar). A rendellenesség vezette őt a bűnelkövetésre, vagy az csak később, mint egyfajta börtönártalom alakult ki. Egy biztos, a börtönben – a totális kontroll és a szabad akarat hiánya miatt – az ember személyisége lelki támogatás nélkül csak károsodik. Ezért van kiemelkedő szerepük a gyakorlatban tevékenykedő börtönpszichológusoknak, mert ők képesek azt a fajta segítséget megadni, amelyre ebben a helyzetben egy elítéltnak szüksége van. Különösen igaz ez a fiatalok elítéltekre. Mindannyiunk érdeke, hogy a

³² Pósch 2015. 40–41.p.

³³ BALÁZS ELEK · HAJDÚ KRISZTINA: *Terhelti védekezések jogi és pszichológiai szempontú értékelése az adminisztratív csődbüntettek köréből*. https://dca.lib.unideb.hu/dca/bitstream/handle/2437/93393/file_up/ElekB-TerheltiVedekezesek.pdf?sequence=1&isAllowed=y 2017.01.15.

szabadságvesztés büntetés letöltése után a személy vissza tudjon illeszkedni a társadalomba, és annak hasznos tagjává váljon.

A *rendőrség pszichológiája* szintén a jog és pszichológia egyik alkalmazott területe, ebbe a körbe rendkívül összetett feladatok tartoznak. Az Egyesült Államokban még a legkisebb város rendőrségén is többféle pszichológus dolgozik. Egy szervezetpszichológus vagy munkapszichológus, akik a kiválasztással, illetve a dolgozók rendszeres pszichológiai szűrésével foglalkoznak. Vannak továbbá klinikai szakpszichológusok, akik a sértetteknek, illetve az áldozatok hozzátartozóinak nyújtanak lelki segítséget. Rajtuk kívül vannak szakemberek, akik a speciális helyzetben lévő személyek (pl. kiskorú sértettek, vagy gyermekkorú tanúk) meghallgatásánál vannak jelen, esetleg ők végzik a kikérdezést, végül pedig vannak túsztárgyalók, akik a krízishelyzetekben tudnak a rendőrség támasza lenni, szakértelmükkel segítséget nyújtani. Foglalkoznak továbbá olyan kérdésekkel is, mint pl. miként lehet a lakosság és a rendőrség viszonyát javítani, a köztük lévő együttműködést erősíteni. Hazánkban ennél kicsit egyszerűbb a helyzet, hiszen a rendőrségen dolgozó pszichológusoktól elvárják, hogy az imént felsorolt területekhez mind értsenek, sőt szabadidejükben a rendőrök egyéni lelki problémáival is foglalkozzanak, időnként pedig tréningeket és képzéseket is tartsanak. Mindezt rendkívül csekély fizetésért.

A jog és pszichológia találkozásának speciális területe a családon belül erőszak problematikája. Azt, hogy valaki miért bántalmazza vagy terrorizálja a családját, illetve, hogy az áldozatok miért tűrik ezt el hosszú éveken keresztül, nagyon nehéz megérteni a jelenség pszichológiai hátterének ismerete nélkül. Nem elegendő a kérdést pusztán a jog eszközeivel megközelíteni, mert az csak a büntetésben gondolkodik. A megtorlásnál sokkal fontosabb lenne a megelőzés, a már bekövetkezett károk minimalizálása és nem utolsó sorban az elkövető számára is segítséget nyújtani, azért, hogy lehetősége legyen megváltozni, új mintákat, megoldásmódokat tanulni, hogy a rossz mintázatot ne örökítse tovább. Ha ugyanis a gyermek azt látja otthon, hogy a konfliktusok kezelésének egyetlen lehetséges módja az erőszak, akkor ő is ezt a megoldást fogja választani minden kapcsolatában. Ezért van kiemelkedő jelentősége tehát a családon belüli erőszakot elkövetők „átnevelésének” és az áldozatok lelki támogatásának, hogy az ő unokáik már egy egészen más, boldog családban nőhessenek fel. Ennek hiányában a családtagok soha nem fognak tudni kitörni az erőszak és bántalmazás ördögi köréből.³⁴

III. A pszichológia megjelenése a polgári jog területén

A polgári jog területén a pszichológusok elsősorban, mint igazságügyi szakértők jelennek meg, tipikusan gondnoksági, kártérítési és öröklési perekben, de legjellemzőbben a szülői felügyelet rendezése iránti eljárásokban.

³⁴ Lásd bővebben: VISONTAI-SZABÓ KATALIN: *A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései*. In.: Forum Acta Juridica et Politica, IV. évfolyam 1. szám, Szeged, 2014. 238-273.p.

A pszichológia ma már olyan területekre is belopta magát, mint a szellemi tulajdon, illetve a szerzői jogok védelme. A védjegyoltalommal és az ehhez kapcsolódó jogokkal foglalkozó szakemberek pszichológusok segítségével állapítják meg, hogy egyes védjegyek, vagy bizonyos termékek megjelenése alkalmas-e arra, hogy a vásárlókat megtévessze.³⁵ A közgazdászok,³⁶ még inkább a marketing szakemberek³⁷ évtizedek óta használják a pszichológia megállapításait, illetve a minél nagyobb fogyasztásra ösztönzés érdekében időnként erkölcsstelennek is nevezhető megoldásokhoz folyamodnak. Ma már nem csak a reklámszakembereket érdeklik a vásárlók fogyasztási szokásai, hanem a pszichológusokat is, a két terület kapcsolata egyre gyümölcsözőbb.³⁸

Kiemelendő továbbá a pszichológia szerepe a munkajog és a humán erőforrás menedzsment³⁹ területén. A *munkapszichológia* kutatási területére tartozik a munkaerőkiválasztás, a diszkrimináció mentes előléptetés és a vezetésemelések.⁴⁰

IV. A pszichológia megjelenése a családjogban

Annak ellenére, hogy a családjog a polgári jog immanens részét képezi, érdemes jelen tanulmány keretében külön tárgyalni, hiszen a családban felmerülő nehézségek esetén van a legnagyobb szerepe a pszichológiának. Látott már valaki családot érzelmek nélkül?

Egyebek mellett a család kialakulásával, működésével és felbomlásával foglalkozik a *családpeszichológia*, melynek megállapításai, kutatási eredményei hasznosak lehetnek a családjog területén tevékenykedő elméleti és gyakorlati szakemberek számára egyaránt.⁴¹ Olyan kérdéseket érint, mint a családi szocializáció, családi életciklusok, a párkapcsolatok pszichológiája, családi veszteségek: gyász, krízisek, barátság, szerelem, féltékenység.⁴² A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a hallgatók körében is nagyon népszerű a családpeszichológia című fakultatív tárgy. Fontosnak tartom, hogy a jogi pályára készülő fiatalok, – ha nem is családterapeutai mélységekben – ismeretekkel bírjanak ebben

³⁵ KESERŰ BARNA ARNOLD: *Összetéveszthető? A védjegyek összetéveszthetőségének jogi és pszichológiai háttere az USA-ban, az Európai Unióban és Magyarországon*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2012. február, 117. évfolyam 1. szám, 56-76.p. és VIDA SÁNDOR: *A védjegy pszichológiai és jogi megközelítésben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.

³⁶ Lásd bővebben: HUNYADY GYÖRGY – SZÉKELY MÓZES (szerk.): *Gazdaságpszichológia*. Osiris, Budapest, 2003.

³⁷ Lásd bővebben: Üzlet és Pszichológia folyóirat lapszámai

³⁸ Bővebben: SAS ISTVÁN: *Reklám és pszichológia*. Kommunikációs Akadémia Kft. Budapest, 2007.

³⁹ HOLL ZSÓFIA: *HR és pszichológia*, <http://hr-es-pszichologia.webnode.hu/> 2017.01.20.

⁴⁰ Lásd bővebben: KLEIN SÁNDOR: *Munkapszichológia*. Edge 2000 Kiadó, Budapest, 2004.

⁴¹ Lásd bővebben: ZAKAR ANDRÁS - VISONTAI-SZABÓ KATALIN: *A családok kialakulása és felbomlása napjainkban*. In.: Forum Acta Juridica et Politica, IV. évfolyam 1. szám, Szeged, 2014. 275-290.p. és SOMLAI PÉTER: *Család 2.0*. Napvilág Kiadó, 2013.

⁴² Lásd bővebben: HEGYINÉ FERCH GABRIELLA: *Családpeszichológia*. Corvinus Kiadó, Budapest 2003.

a témában, hiszen akármilyen pályán képzelik el a jövőjüket, családjogi problémákkal biztosan találkozni fognak. Tekintettel arra, hogy ezen a téren elsősorban az érzelmek dominálnak, jó, ha tudja a jogász is (legalább elméleti szinten), hogy milyen lélektani folyamatok zajlanak a háttérben, mielőtt elítélné az ügyfele vagy ellenfele magatartását vagy ágyúval löne verébre.

A családpszichológián belül egy szűkebb kört képvisel a *válás lélektana*,⁴³ mely fakultatív kurzus formájában szintén elérhető a hallgatók számára a szegedi jogi karon. A házassági krízisek hallgatókkal való megismertetésének nem csak az a célja, hogy munkájuk során a későbbiekben képesek legyenek arra, hogy felismerjék melyek azok a helyzetek, amelyek menthetetlenek és a bontás elkerülhetetlen, melyek azok, ahol még van remény és a bíróság helyett érdemes előbb egy pszichológushoz (párterapeutához vagy családterapeutához) fordulni. Amennyiben minden ügyvéd rendelkezne ezzel a tudással – talán utópisztikus az elképzelés – de lehet, hogy kevesebben választanák a konfliktusok kezelésének ezen legdrásztikusabb módját. Az ismeretek átadásának másodlagos célja, hogy a saját életükre nézve is egy kis vérteteket kapjanak. Reményeim szerint, ha ezen ismeretek birtokában képesek lesznek saját párkapcsolataikat, házasságaikat más színben látni, kevesebb kapcsolat megy majd idejekorán tönkre, helyette – mivel felismerik, hogy éppen krízisben vannak – inkább annak megjavítására, megmentésére fókuszálnak majd. Amennyiben a házasság felbontása elkerülhetetlen mindenképpen hasznos, ha tisztában vannak a válás folyamatában és azt követően jelentkező lelki jelenségekkel és nehézségekkel. A kapcsolat felbomlása mindkét fél számára veszteség, feldolgozása a gyászfolyamathoz hasonló. Álláspontom szerint minden krízishelyzetből könnyebb kilábalni, ha az ember tisztában van az érzéseivel, azok kiváltó okával és tudja, hogy éppen mi zajlik benne. Ezen ismeretek birtokában nemcsak magánemberként, hanem ügyvédként, bíróként is hatékonyabbak, sikereesebbek lehetünk. Azokban a felbomló kapcsolatokban, ahol a párnak közös gyermeke is van, a szülői felügyelet rendezése a leghevesebb viták és csatározások színtere, melynek következményei – akár egy egész életre kiható módon – a gyermekben csapódnak le. Ezen helyzetekben a jogi képviselőnek sincsen könnyű dolga, éppen ezért tartom fontosnak felvértetni őket egy kis pszichológiai tudással arról, miként lehet meggyőzni a szülőket, hogy az egymás ellen táplált gyűlöletbe ölt energiáikat inkább a gyermek legfőbb érdekének biztosítására fordítsák. A kapcsolat megszűnése után, ha nem sikerült a békés elválás, legtöbbször nem működik gördülékenyen a kapcsolattartás sem, főleg, ha a probléma olyan súlyos, hogy azzal ügyvédhez kell fordulni. A válás lélektana keretein belül éppen ezért a téma pszichológiai hátterének alapos feltárára törekszünk, hogy az ilyen ügyekben eljáró jogi képviselőként képesek legyünk a gyermek érkeivel ellentétes magatartások, súlyos esetben a Szülői Elidegenítési Szindróma felismerésére.⁴⁴

⁴³ Bővebben lásd: BOGNÁR GÁBOR – TELKES JÓZSEF: *A válás lélektana*. KJK, Budapest, 1986. és GYURKÓ SZILVIA: *Rám is gondoltatok*. Bookline, Budapest, 2015.

⁴⁴ GARDNER, RICHARD: *Parental Alienation Syndrome*. Creative Therapeutics, 1998.

V. A jogászok lelki egészségének megőrzése

Az eddigieknél kicsit távolabbról ugyan, de mégis szorosan kapcsolódik a jog és a pszichológia az utoljára bemutatásra kerülő területen. Véleményem szerint, hasonlóan az összes többi professzióhoz, ahol emberekkel/emberekért dolgozunk a jogász pályán is fennáll a korai kiegés veszélye. Jogásként gyakran kerülhetünk kapcsolatba krízishelyzetben lévő emberekkel, sokszor találkozhatunk szomorú történetekkel, tragikus sorsokkal. Annak érdekében, hogy számukra valódi és hatékony segítséget tudjunk nyújtani, kiemelkedően fontos, hogy ne vonódjunk be túlságosan ezekbe a helyzetekbe és meg tudjuk őrizni a lelki egyensúlyunkat, a mentális egészségünket. Ebben is a pszichológia lehet segítségünkre. Sajnos Magyarországon – hasonlóan más közép-kelet európai országokhoz – a mai napig igen sok előítélet él a pszichológusokkal kapcsolatban. Még a rendkívül intelligens emberek is hajlamosak elfogadni azt a közhelyet, miszerint pszichológushoz csak az jár, akinek valami komoly baja van. (a hétköznapiakban ez így hangzik: „pszichológushoz csak a hülyék járnak”).

Határozott meggyőződés, hogy ezen a hozzáálláson csak a pszichológusi munka megismerésével lehet változtatni, ezért nagy örömmre szolgál, hogy a szegedi jogi karon Zakar András vezetésével évek óta elérhető két fakultatív kurzus: a jogász pályák pszichológiai sajátosságai, amely a különféle jogi szakmák eltérő kihívásaira igyekszik felkészíteni a hallgatókat, továbbá az életútfejlődés pszichológiája, amely előrevetíti a várható „rögöket” az úton, ezáltal segítve az akadályokkal való megküzdést.

Összegzés

Jelen tanulmány keretei között mindössze arra volt lehetőségem, hogy röviden összefoglaljam a kérdést és csak egy nem túl mély betekintést engedtem a jog és pszichológia világába. Bízom benne, hogy ez a rövid bemutatkozás felkelti néhány olvasó érdeklődését és páran talán eljutnak arra a felismerésre, hogy jogásként sokkal többet kellene foglalkoznunk a pszichológiával.

A jog és a lélektan – mint láthattuk – számtalan ponton, ezernyi szállal kötődik egymáshoz. A büntetőjog már régóta profitál a pszichológia megállapításaiból, azonban az új – még csak formálódó – területekkel is érdemes kicsit mélyebben foglalkozni. Leginkább a családjog területén lenne hasznos, hiszen az emberi kapcsolatok, az érzelmek: a szeretet és a gyűlölet, bármennyire is szeretnénk, nem tarthatók kordában pusztán a jog eszközeivel. A XXI. században, amikor egyre kevesebb házasságot kötnek, miközben egyre többet bontanak fel, mindenképpen érdemes elgondolkodni azon, vajon mit adhat a jogtudománynak és általában a társadalomnak a pszichológia. A jogász és a pszichológusi gondolkodás valóban távol áll egymástól – tudom, mert nekem is nagyon nehéz volt megtalálni a középutat –

de megérne egy próbát, hogy kicsit közelítsük egymáshoz a kétféle felfogást. Talán még megérem, hogy eltűnik a közhely: pszichológushoz csak a hülyék járnak.

KATALIN VISONTAI-SZABÓ

THE ENGAGEMENT OF LAW AND PSYCHOLOGY, HEADING TO A FORMATION OF A NEW DISCIPLINE

(Summary)

The encounter of law and psychology and the fact that they have several common fields is considered novelty only in Hungary, while in Western Europe and rather in the United States the cooperation of the two science fields has long been well known.

At the borderline of law and psychology numerous areas have appeared or are in progress thus a great deal of overlaps and conceptual uncertainty must be taken into consideration. In order to clear the misunderstandings in this short essay I try to describe these new science fields briefly. The terms 'legal psychology' and 'law and psychology' cover similar topics and it makes the separation more difficult these terms aren't used consistently sometimes even as synonyms. Besides the new encountering points there are areas existing and well known for a long time of legal psychology mainly related to criminal proceedings and forensic expertise which are also introduced briefly in this essay.

To my view in Hungary the most important and useful fields for lawyers are family psychology and the psychology of divorce as in these fields emotions play a crucial role which the lawyers have to learn how to treat. Finally, I say about the importance of lawyers' mental health which is also can be guaranteed with the help of psychologists.